

թէ և ինչպէս որ ըսինք քրիստոնէից մէջ ալ դեռ ևս կը գտնուի, այլ աւելի յաճախ հաստատութիւն ունի ռամիկ տաճկաց մէջ, որոնք թերեւս աչքով տեսածնուն այնչափ չեն հաւտար, ինչպէս այնպիսի խաբէական երևակայութեան: Ինչպէս է նա և տաճիկ մեռելոց հոգեգէշութեան հաւատքը, որուն ամենայն հաստատութեամբ կը հաւտան, և դիւցազնական կտրճութեանց կարգ կը սեպեն գիշեր ժամանակ տաճիկ գերեզմանոցէ մը անցնելը: Բայց ինչպէս որ կանխաւ ըսինք, սկսեք է այս կողմերն ալ աստիճան մը լուսաւորութիւն, և երթալով այս աւելորդապաշտութիւնք ալ կ'անհետանան:

Խոտորջուրցիք որչափ ալ երկչոտ են սովորաբար բնութեամբ, բայց իրենց մէջ ալ պակաս չեն մեծասիրտ և յանդուգն անձինք, թէ չորս կողմերը եղած աւազակաց դէմ՝ դնելու համար, և թէ մեծամեծ որսական վտանգներու մէջ ձգել ինքզինքնին. ինչպէս յիշատակի արժանաւոր է մեզի ժամանակակից ճանիկեան երկաթագործ Սերովբէն. որ իր արուեստին մէջ, տեղւոյն համեմատ, շատ մեծ անուն հանելէն զատ, խիստ ճարտար որսորդ ալ է. անգամ մը մէկ գիշերուան մէջ՝ երեք արջ սպաննած է մի և նոյն տեղը. շատ անգամ աւազակներու ետեէն ինկած է անոնց. մէ մէկ քանին ալ մեռուցած:

Իր շարունակութիւն:

ԱՐԳԻ ԾԻՐԱԿԱՅԻՔ ԲՈՒՍԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Նախընթաց յօդուածոց մէջ տեսանք Շիրակացւոյն իր նիւթական ապրուստը և կեանքը տապահօլցնելու ինքնաբերական խելամոռութիւնն և ճիգն. տեսնանք արդ թէ նոյն խելամոռութիւնը և ճգանց ուղղութիւնը ինչ աստիճան կը հասնին իրեն բարոյական կեանաց ուղղակի և անուղղակի պահանջմանց մէջ. որ են բնակարանաց կերպն, զգեստուց տարազ, բնտանեկան կեանք, մանկանց դաստիարակութեան խնամքը, և այլն:

Հայոց ճարտարապետութեան վկայ է Ստրաբոն և հռչականուն Տրդատ ծանօթ հայ ճարտարապետն. վկայ է և Մանուէլն իր քանդակագործ կրօնաւոր աշակցաւորուն անուան ծանօթութիւնը ծածկուած է բարեպաշտութեան սուրբ քողին ներքեւ. որոնց տուաւ Գագիկ թագաւոր Արծրունեաց՝ հիմնել, կատարել և զարդարել Սուրբ խաչ անուանի եկեղեցին Աղթամար կղզւոյն մէջ, նոյն

ՊՐԱՅ Դ.

պէս դարձեալ մատենագիրը Ասողիկ, թովմա արծրունի և Լաստիվերտցի: Եւ որ մեծն է, վկայ են մնացորդք հին ճարտարապետութեան, և արդի նորածաղիկ ազգային ճարտարապետք և հայադրոշմ ճարտարութիւն, որ տիրող է աւելի և յայտնագոյն ի բուն հայ յատակի վրայ բնակող Հայոց մէջ: Որչափ որ ճարտարապետութեան հետք մը անժխտելի է ի Հայս, այնչափ ալ քիչ է կամ ոչինչ ի հնոց առ մեզ հասած շինուածոց վրայ ուսումնական դրութիւն մը գրով կամ բերնով, կամ աւելի բնական՝ գործնական ականդրութեամբ. օրինակի համար շէնքի կերպին վրայ, անոնց ընդհանուր բաժանմանց վրայ, բաժանմանց մասնական անուանց վրայ: Հայր բարբաբոս ազգ չէ եղած, ինչպէս ենթադրեք են եւրոպացիք ու մանր, և հայասէրք ալ. այլ երկիւղն ի ստեպ հալածչաց և գերչաց, միանգամ անկումն արուեստից և ի ռամիկն տի-

բացեալ հնապաշտութիւն որ ինչ որ տեսած է 'ի հարց' չուզեր փոխել ոչ մի կերպով, ասոնք ամէնք մէկ տեղ եկած կ'արգելուին կամ առ հնութիւնն գէթ ելլալու կամ 'նոր քաղաքականութեան հետեւելու . այլ միջին աղաւաղութիւնն և յետամնացութիւնը սիրելու :

Արդի 'ի բնիկ հայաստանեայս որով և 'ի շիրակացիս, Տրդատ մը, Մանուէլ մը կանթեղով բնտնելու է . սակայն հայկական ճարտար բարքն, անկէ արդիւնաւորեալ արգասիքն կը սրտապընդեն զհայասէր խուզարկուն՝ անոնց չին անգամ ճարտարութեան մէջ 'նշմարել զնշխար մանուէլեան, և գուշակել զվերածնութիւն Տրդատից՝ մանաւանդ թէ հայ հանճարոյն :

Քանի մը տեսակ չէնք ունի շիրակացին, որոնք ընդհանուր դրութիւն մը չեն կազմեր, այլ շատ բաներով իրարմէ կը զանազանին: Գլխաւոր չէնք տունն է, ախոռն, մարագ, ջրաղաց, ձիթեհանք. ձիթեհանքի վրայ իր խրթնութեան և ծանօթութեանց անբաւականութեան պատճառաւ յանձն չառի իւր սելու, ջրաղացին զանազանութիւնն յիշատակուեցաւ, կը մնայ արգ. քիչ խօսքով մնացածներն յիշատակել :

Մտաց դիմաց առջի եկողն տունն է. բարոյական էակաց սկզբնական անդրադարձ հայելին, յորմէ ցոլանան առաջին անգամ չար կամ բարի բնական իրաց ճառագայթներ՝ անոնց կուսական զգացման կարողութեան վրայ ուրով ալ տունն կ'ըլլայ անոնց նախատարր զգացմանց կազմութեան առաջին տեղին : Այս տան ճարտարապետ, հիմնադիր, որմնաչէն, յարկածաւուկն շատ անգամ բնիկ տէրն է անկարօտ ուրիշի, կամ զեղին և տեղւոյն ծանօթ հանճարն՝ վարձով, ինչպէս երբեմն փլիսոփայ բնելով կ'իմանային ուսումնական, չափաբան, քերական, տաղաչափ, բնագէտ և բնախոյզ մարդ մը, նոյնպէս հոն որմնադիրն կամ ըստ տեղւոյն բարբառոյ պատ շարողն ճարտարապետ, է բուն բառին ընդարձակ նշանակութեան իմաստով, որով և հիւսն

ալ և հիւսնութեան և որմնադրութեան ամէն տեսակին տեղեակ : Այս ամենահմուտ ճարտարապետներն ունին իրենց արուեստին վերերասկան պարզ գործինքը՝ ծուռն և շիտակն իմանալու, քար տաշելու, տիղմ առնելու ու անով քարերն իրարու հետ ամրապինդ զուգելու, փայտն չափելու, կտրելու, տաշելու, յրկելու, և այլն . բայց տխուր է հայրենասէր և ուսումնական մտաց տեսնալ որ յայսմ և յայսպիսիս հայանուն գործնաց բաւերուն տեղ՝ բնիկ Հայուն բերնէն տաճիկ աղաւալ բաւեր կ'ելլան, զորս և ոչ արժանի կը համարիմ յիշատակել. կը լսուին և բնիկ հայեցի բաւեր . ինչպէս սղոց, ուլուլ, ուռնուլ, քալ, կալցիկ . ոտնուրաք միայն նորաչէն է . այսպէս կոչուելուն պատճառ տոքն փայտին վրան դնեն է, տաշելու ատեն, և տաշողին կանգուն կենալն, թէպէտ և ձեռքն ալ շատ տարբեր է բուն ուրազէն, որու արդէն պաշտօնն կը կատարէ մեծամեծ գերանաց վրայ :

Այսպիսի ճարտարապետաց հիմնած և զլսաւորած տուններն, եթէ ոչ բոլորն գոնէ մեծաւ մասամբ՝ քառակուսի կամ բոլորշի ձիւով են . մեծութեամբ միայն յիշատի սրահի շնորհք ունին, բայց ուրիշ մասամբ և ոչ սրահ անուան արժանի են : Հիման խորութիւնն մէկ մէկը՝ երբեմն թերեւս կիսով չափ աւելի . հիմնարկ քարինք մեծամեծ անտաշ որձաքարինք են, որոնց մէկ ծայրն կամ՝ միւսն հարկ կ'ըլլայ երբեմն կոտրել նման քարանց տեղ բանալու կամ գետեղելու համար . կ'ընտրեն մասնաւոր անկիւնակալ քարինք, և սովորաբար անկիւն կազմող պատին վրայ մեծ զգուշութիւն կ'ըլլուի : Երբ հիմն կը դրուի կը լմնայ և անկիւնք կը հաստատուին, կը սկսի բարձրանալ հիման վրայ երկփեղկ կամ արտաքին և ներքին երկամասնեայ պատ մը կէս մէկը կամ քիչ մը աւելի լայնութեամբ . երկու կողմէն կը շարեն և երկփեղկին մէջ կը լցընեն խաւն խիճ, հող, տիղմ . վասն զի եփած աղիւսի և կղմիղբի գործածութիւն գեւա նոր և անսովոր է : Այս

պէս կը բարձրանայ պատ մը երեք, չորս մէկը կամ ևս աւելի կամ նուազ բարձրութեամբ. կը թողուն ապա ա. միս կամ երկու ալէկ մը արև ծծելու և չորնալու համար: Ծածկելն աւելի զը. ժուար է քան թէ պատերն քաշել. ան շուշտ այս դժուարութիւնը կ'ուզէ ցուց. նել Շիրակացիին՝ երբ ամբողջ տուն մը շինելու համար տուն քանկէ կ'ըսէ, և քանկէ բայն ըստ տեղւոյն բարբառոյ կը գործածուի չէնք ծածկելու իմաստով:

Արդէն կանխաւ Բամբակաձորէն և 'ի Լոււայ Շիրակացիին կը հաւաքէ իր տան յարկին ատաղձ գերանները, մարդակ. ներ, ճեական, և այլն. և արդ կը մնայ զանոնք անփնաս և ճարտարութեամբ հանել պարսպաց վրայ և իրարու վրայ շտրելով աւելի բարձրացնել քան զպատերուն բարձրութիւնը: Գերաններ պատերուն ձևոց համեմատ քուռակու. սի կը շարեն՝ միջակէտն միշտ սյարապ ձգելով, և գերանաց ծայրերը միշտ ան. կինաձև զիրար կը գրկեն, և իրենց հաստութեան պատճառաւ զիրար չեն համբուրեր, այլ մանաւանդ կէս մէկը և աւելի ալ միջոց կը ձգեն՝ զորս լեցը. նել մարդակաց պաշտօնն է. ապա պա. րապ միջոցը կը լեցուին մարդակներով ըստ կարելոյն խիտ առ խիտ, և մար. գակաց վրայ կը դիզուին ճեական ը. սուած կտաւատէն ելած խծուծն, կամ թէ առ 'ի չգոյէ ճեականին՝ երկնակ, գոնօօֆ, շլիսալիւշ, և ասոնց նման հաստ և բարակ փշերով, այնպէս որ հե. ուէն բլրաձև գէզ մը կ'երևնայ. այսու հանդերձ դեռ տունը չէ լինցած, կամ թէ ճիշդն ըսելով՝ դեռ բնակելի չէ: Վասն զի չորս կողմէն հիմնադրութեան ատեն ճանաձ հողերն ներս տունը 8 մէկը բարձրութենէ պեսնէն դէպ 'ի տանիքի վրայ ձգելն թիւրով՝ բաւա. կան կտրճութեան մը ասպարէզ է, և տանը նաւակատեաց աւետարներ կա. րապետն: Զայն կ'ելլայ հրախրանայ տանտիրոջ կողմանէ առ համիրակ և քաջաբազուկ և կորովի երիտասարդս գալ 'ի հանգէս խղիւղութեան, այս. պէս կուծմ զհանգէսն տեղացւոց հա.

յեցի բառն մոռնալու համար: Ուրախ զուարթ կը հաւաքուին նորաչէն տունը ամէնմէկն իր բազկաց վարժած և կըր. թած թիակներով. կէս մը քաղութեան ասպարէզ դեմացինն ելլելուն համար, մեծ կէս մ'ալ հերիսայի պուտուկին և եռանդաբորբոց օղիին գաւաթաց սիրոյն համար: Դեռ ամբողջապէս չհաւա. քուած՝ ամէնքը փորձ կ'ընեն յաջող տեղ մը գտնալու՝ կէս մեկը լայն քա. ռակուսի ծակէն, որ թողուած է տանը տանիքի վրայ պատահանաճ՝ տեղ՝ հողը իր արագասահ թիւով տանիքի վրայ հոսելու: Կը հաւաքուին ամէն հրաւի. րեալք. ձայն կը տրուի սկսելոյ՝ Օրհնեալ է Աստուծոյ. կը պատասխանուի ամէն: Զկարծուած երազութեամբ՝ մը հողոյ գետ մը դէպ 'ի երկինք կը դիմէ. եթէ. այդ ըլլար պիտի արևը շտեմայիներ. թե՛րևս այս պատճառաւ այս հանգէս միշտ գիշեր ատեն կը կատարուի 'ի լոյս ճրագաց: Հողոյն շատութեան կամ քի. չութեան համեմատ ժամէն կամ կէս ժամէն՝ մեծազանդուած դէպ մը գետնէն երդիքի՝¹ վրայ կը տեսնուի. և երիտա. սարդք վերջին մնացորդն հոսելով դէպ 'ի վեր՝ կ'աւարտեն, զլլատուած օրհնե. լով և տանտիրոջն շատ բարի մաղթե. լով:

Վաստակոց հանգէսն գոցուի և վա. յելիցն բացուի. սեղան կը կազմուի մե. ծահաց, որով լիացած յօժարակամ վաստակաւորք 'ի կէս գիշերի տունը. նին դառնան օրհներով գտնաւորէն, գտուն և անթիւ ամաց յաջորդութիւն մը մաղթելով բնակչաց:

Միւս օր տանտէրն կ'ելլայ տանիքին վրայ՝ հոն դիզուած հողը հաւասարելու ամէն տեղ, և այն գրեթէ երեք մէկը բարձրացած հողի վրայ մէկը մ'ալ տիղմ ծեփելու, որպէս զի գալի ան. ձրին իբրև սպալեր լերան մը վրայէն սահի անցնի առանց ներս թափանցե. լու. անձրեկ թափանցելն կ'արգելուի, բայց ուրիշ մեծ վտանգի դուռ մը կը

¹ Ներսիս ըստ տեղւոյն կը նշանակէ երբեմն պարզ տանը վրայ բոցուած պատահան, և երբեմն բոցը տանը վրան:

կը բացուի։ Պատերու կազմուածն շատ անգամ բաւական չըլլար ահագին գերաններ, մեծադէզ հողն և տիգմն ընդ երկար վեր բռնելու, ուսկից փասուց մեծութիւնը գուշակելու է։ բայց ասոր ալ ճարը մտածուած է։ Իւրաքանչիւր ստորակարգ զոյգ գերանաց զիրար շոշափելու կէտին տակը՝ գերանին հաստութեամբ սիւն մը կը կանգնուի, եթէ վտանգն ամենահաւանական է՝ ձազով սիւներ¹ կը դրուին վտանգալից գերանաց տակ։

Շիրակացւոյն տուններն բուն ստորաբաժանում՝ չունին և ոչ վերնայարկ։ այլ միայն պզտիկ խուցի մը մեծութեամբ անկիւններ, վերնայարկին տեղն ալ ներքնայարկ, և արտաքին գաւթին, որ ըստ տեղացոյ բարբառոյ սրախ (սրահ) և յակ կոյուի, որուն մէջ գետեղուին մերձաւորապէս կամ աւելի գործածական երկրագործութեան գործիներ, և ամառան աստն ալ իրենց զովարար հովանոցն է։ Չմեռն տխուր է այս գաւթաց տեսարանն։ Ինչպէս յիշուած է՝ թոնիրն տանը մէջ տեղ երգիքին ուղղութեան տակ թաղուած է, և ասոր ակն դէպ՝ ի տանը դուռն հայի։ Երբ ձմեռ է սաստիկ՝ բակերն իրիստ խոնաւ վիճակի մէջ կը գտնուին, մինչև յարկը ծածկող գերաներէ սառոյցներ տեսակ տեսակ ձևերով կախուին՝ կատարեալ հաճոյ աչաց նայելոյ։ բայց երբ տանը տաքութեամբ, երբեմն ալ ախոռին (եթէ տանը մօտ չիտուած է) սառերը կը հալին և կը ծորին վար, իրիկունն դէմն սառուցազուրդ է ոչ միայն չէնքին յարկն՝ այլ և յատակն։

Տունէն ետե կուգայ օտաւն, որ թէպէտ և ամէն գեղացուն համար չէ, բայց կարևոր համարուած է, և տանը բուն էական և լրացուցիչ մասն է։ Օրովհետև տունը օրուան մեծ մասը բռնուած է, և տակնու վրայ հաց եփելուն պատճառաւ և կերակրոց համար, տեղ

մը պէտք է մարդկան և տղայոց համար թէ գործելու և թէ ի զբօսանա անցնելու։ Օտային ձևն երկայն է։ վերին մասին պատին մէջ կայ վառարանն (օճախ) իր ծխնելոյղ քարէ աշտարակաձև խողովակով։ վերնայարկն կամարաձև է, և վառարանին երկկողման ուղղութեամբ կէս մէդր բարձր պատեր շարուին տքայ անուամբ։ որոնք ապա խարապստութեամբ պատուան գորգապատ նստարաններ կ'ըլլան՝ տիրոջն կամ բնակչաց համեմատ։ Օտաներու ներքեակողմն շատ հեռու չէ սովորական սենեկաց ներքեակողմէն, բայց տանը ներքեակողմն կամ իր բնական պատերու դիմաց կը պահէ, կամ հաստ սպիտակաման ծեփ մը կու տան, որուն սլաքով կ'ըսեն։ Չմեռն՝ ամենակարևոր է այսպիսի տեղ մը ի զբաղանաց զուրկ գեղացիները պրաղբեցնելու համար։ Ընդհանրապէս ճոխը և միջակ բարեկեցիկ ընտանիք օտայով կ'իմացուին։ չունեցողաց բնական իրաւունք է թաղին գլխաւոր օտան կամ թէ դրացւոյն՝ երթալ։ ուր կը հաւաքուին ձմեռուան երկայն իրիկունները կարճեցնելու։ Գլխաւոր զբաղանքն է անցեալ լիութեան կամ պակասութեան վրայ խորհրդածել և ապագային յուսով մխիթարուիլ, տուրևաոից վրայ խօսակցիլ, երբեմն կատարել ալ, երբեմն բարոյական կարևոր տուրևաոի մը զաղտնի որսորդութիւն քան թէ մտածութիւն երկու ընտանեաց մէջ։ շատ անգամ տեսակ տեսակ տեղական խաղեր, արեւելեան առասպելաշատ պատմութեանց հանդիսացումն։ և այնպիսի լիաշուրթն բերանով կը պատմեն որ կարծես թէ ականատես են։ և իրօք ալ երբեմն երևակայտ և դիւրահաւան զլիւսին մէջ աչք տեսած և իրական դէպք կ'ըլլան։ Բայց շատ գեղերու մէջ գեղերէց բարեպաշտ հոգատարութեամբ մը և երկիւղած մտածութեամբ ջանացեր են չիժողլու բոլորովին փճախօսութեամբ անցնել, և սովորութիւն մուտցեր են օտաններու մէջ կարդալ, աշխարհաբառ սրբոց վարը սուրբ գիրք, Հայոց

¹ Զագով սիւն կոչուի սիւնն որ անբաւական ըլլալով տակաւ վրայի բեռան տակ իր երկու կողմէն հարկ կ'ըլլայ երկու պզտի սիւներ ալ գնել, երբեքն մէկ խաբիս և բարձ ստալով։

պատմութիւն և ասոնց նմաններ, որոց համար մասնաւոր տիրացունք սահմանուած են . այս խրատական օրէնքն՝ 'ի մեծ պահա պարտաւորիչ օրէնք կ'ըլլայ : Ախտն կամ թաւլա նոյն կերպով կը շինուին , բայց ձեռով երկայն են և երկու նեղ լուսամուտ ունին երկու կողմէ բացած :

Արդի շիրակաբնակ ժողովրդեան զգեստուց տարազն մանր դիտելով ազգային հնասէրն և հնախօսն , կարծեմ թէ պիտի շատ չլուսաւորուի յայսմ մասին պատմութեան ստուերախառն ձգած կէտէրու մէջ . բայց և հայ ճաշակէն օտար բան մը չի տեսնար : Երեք տեսակ զգեստ կայ էրիկ մարդկանց 'ի Շիրակ . հնասէր ծերունեաց՝ լայն , պզդնաւոր դօտերեալ պատմուճանն . յիսնամեայ մարդկանց լայն , գօտեորեալ՝ բայց կարճ՝ բաճկոնաձև պատմուճան , և նորահասից Ռուսաց և թերեւ աւելի վերաց նմանութեամբ ձևաւորուած արխալուշին , որոնց կտրելն և կարենն կանանց գործ է : Տարասան ընդհանուր պարսկատարազ է . երեք տեսակ գրէխարկ ունին փափաղ , արախձի , չամչոյզ . իսկ քոյրուն որ տաճկական փոշի կոչուած լաթերով պատառած գլխարկն է՝ հին ծերունիք միայն կը գործածեն : Փափաղն ոչխարի մարթէ շինած ծաւօթ գլխարկն է 'ի Ռուսաստան և աւելի 'ի վրաստան , ուսկէց տարածուած է և 'ի Հայս . որուն ընտիրն ինչուան 48 , 80 , 200 Փունք կարծէ (12 , 20 , 50 մանէթ) . իսկ սովորականքն 8 , 16 , 20 Փունքի գին ունին : Արախձին թեթեւ կտակ է բայց վրան գործուած գոյն զգոյն թելերով գտակն է , իսկ չամչոյզն պարզ թելէ գործուած է առաջնոյն պէս . որոնք վաստակոց ատեն աւելի գործածական են : Չմեռն աւելի պատապարուելու համար զգեստուց մէջ բամբակ կամ բուրդ կը գնեն . բայց ունին և իրենց վերարկուներ . կտպայ և եւափուռնա . մէկը հաստ իրենց ձեռքով գործուած բրդէ չուխայէ կը շինուի լայն թեւերով . միւսն թաղիքէ կը շինուի 'ի Ռուսաստան՝ փխրոնի նը-

ման . ներսը թաղիք է պարզ , դուրսը սև բրդով գեղեցիկ ծոպաձևած . ասոնք են ձմեռուան ամուր ապաւէն , մասնաւոր ճամբորդութեան մէջ : Միով բանիւ՝ Շիրակացոց տարազուն մէջ , մասնաւոր կանանց զգեստուց , երեք ազգաց ազգեցութիւն կայ , Պարսիկ՝ Տաճիկ և Ռուս կամ եւրոպացի . դժուար չէ գուշակելն թէ որն աւելի տիրող է կամ պիտի ըլլայ :

Բայց կանանց տարազու վրայ խօսելն առաջ , կարգէ դուրս չէ քիչ խօսքով յիշել իրենց ընտանեկան գլխաւոր և մասնաւոր կենաց զբաղմունքները : Ընտանեաց ներքին կացութիւնը գրեթէ կնոջ ձեռքն է . վայելից լիակատար մատակարար է . տանը հացագործն է , խոհարար , դերձակ և երբեմն ալ բրուտ . որդւոցը ապագայ կենաց սահմանը , ըստ հին ոճոյն , մայրն իշխան է ըստ կամս դժելու , շատ անգամ՝ ընդդէմ կամաց և յանգագաստից հօր : Որդւոց ամուսնութեան համար ծնողաց հաւանութեան մէջ որ ծայրայեղ է յԱրեւել , աւելի յաղթող է և գործօն մօրը հաւանութիւնն : Եթէ քաղաքականացեալ աշխարհիս մէջ դաստիարակաց ընդհանուր և անհրաժեշտ պահանջն է մայրենի դաստիարակութեան կանխութիւնն , շիրակաբնակ և բոլոր իսկ Հայաստանեաց համար դաստիարակութեան ամբողջութիւնը մօրէն յուսալու է : Հայրն պարապելու ժամանակ չունի , որով և ոչ որդւոց բարձրագոյն պիտոյքը տեսնալու , ճանչնալու և հոգալու . և երբեմն ալ եթէ սկսի մտածել՝ մէկէն տխուր գիտութեամբ մը կ'իմանայ թէ իր ասպարէզին մէջ դաստիարակութեան միջոցներ ոչ միայն չկան , այլ և անկարելի են : Ոչ միայն արտաքին կարելի եղած դաստիարակութիւնն մօրը ձեռքն է , այլ և ներքինն , որ են կրօնից հախնական և էական ծանօթութիւններն և պարտքերն . արդէն իսկ դաստիարակել ըստ բուն և ճշմարիտ մտաց՝ է քրիստոնէութեան պահանջած քրիստոնեայն պատրաստել :

Իսկ նիւթական կենաց հոգեպահիկը ճարելու համար, կիրն եթէ ոչ յամենայնիս եւ ամէն ատեն՝ գոնէ շատ բաներու մէջ հաւասար կողակցին կ'աշխատուի երբ երկու կողակցը միայն են՝ մին կը դերանդէ՝ միւսն փոցիւնէ։ Իսկ եթէ մի եւ նոյն տանը մէջ բազմաթիւք են աշխատողք՝ առանին գործերը բոլոր կանանց վրայ է, մանաւանդ յամարայինի, որ ատեն արք գրեթէ թռչնոյ պէս շարունակեալ 4-5 ամիս դուրս կը բնակին։

Եթէ արեւելոց այրական տարրային պարկեշտութիւնն եւ չափաւորութիւնն գոլուած է 'ի հնոց եւ 'ի նորոց, եւ առաւել կանանց տարազուն համեստութիւնն։ Իրաւ հիմա չկան ոչ 'ի Շիրակ եւ ոչ 'ի բոլոր Հայաստան Դաշանց թրդութիւն յիշած քաղս եւ պսակս յակունդեայս... քանդակաւ քիչրակաւս եւ վարակալս վայելչափառ... Դռն չեն դադրեալական. ե ոչ բուզանդայ յիշած զարմանալի քաղ, պատւոնքան եւ վառն Զարմանդխտոյ ար-

ժանաւայել եւ ընդելական. սակայն անպակաս են ոսկի, արծաթ կամարներ՝ առն եւ կնոյ, ճոխ քայլամանեակներ (քող կամ քոկմառ), վընոցներ հարուստ ականակուռ խաշով կամ խաշերով, փառաւոր ապարանքանք՝ ոսկի եւ արծաթ. ոսկի 'ի ճակատուն շար 'ի շար, ականջօղք 'ի միօջէն 'ի միւսն ձգեալք 'ի կախ ուլունդարդ. գտակաւ ձե անակ ոսկի, կամ արծաթի եւ պղնձի ալ երբեմն գլխու վրայ յարմարեցած, որուն կոյոյ անուն կու տան, որ զարդուց եւ պերճանաց աշտարակ մը կը պատրաստէ զարդարութիւն գլուխը. որուն վրայէն հասակաչափ ուռածցած մազերու մանրահիւս ոլորք մը սևացուցանէ կամ յոսկի ներկէ զկարմիր շատ անգամ եւ զխիստ դեղնագոյն պերճանաց հանդերձին թիկունքը. ե այս հիւսածի ծայրն հաստատուի արծաթի զարդով մը, որուն պաշտօնն է մազերու ամէն մէկ հիւսուածք մի եւ նոյն ուղղութեան վրայ պահելու։

Կը շարունակուի։

ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԻՊԱՍԱՆԱԿԱՆ

Ա. Յ. ՊԱՐԻՒԼԵԱՅ

ԳԼՈՒԽ Ը.

Ստորերկրեայ ձայնը.

Երբ Շամիրամ մեկնեցաւ խրախճանութեան սրահէն, Հայոց Թագաւորն արարողապետին առաջնորդութեամբ եւ պատանեաց ընկերակցութեամբ, որոնք ձեռքերնին մէյմէկ ջահիր առած կը լուսաւորէին ճամբան, գնաց իր բնակարանը, որ արքունեաց հեռագոյն թեոյն վրայ կ'ընկնար, եւ սահմանուած էր այն ամէն թագազարմ պղծեղաց որ կու գային 'ի Բաբելոն։

Երբ հօն հասաւ պատանին, խնդրեց որ առանձին թողուի, հրաժարելով ծառայից

սպասահարկութենէն, որոնք իր սկնարկութեանցը կը սպասէին։ Պէտք էր որ ինքն իրեն ամիսփութէր ու կարգի գներ մտայոյց խորհուրդները, մանաւանդ յետ այնչափ զանազան տարօրինակ պատահարաց, իր Բաբելոն հասնելը, Միլիդայ Զարբանիդայ մեհեանը, գեղանի անձանքին՝ որուն հետ կապուեցաւ սրբազան երգմամբ, տիկինն՝ զոր քիչ առաջ տեսաւ արարական պատմութեան, լուսաւորութիւնն, խրախճանութիւնն ու կերակրոց առատութիւնն, ասոնք ամենքն ալ զմայլեցնելով ու ինքն իրմէ դուրս հանելով զպատանին, մթազներ ու տարակուսանք լիցուցեր էին միտքը, եւ միանգամայն այն-